

A MULT ESZTENDŐ őszén váratlanul és minden időszerűség nélkül kitört a háborúság az idősebb és a fiatal írónemzedék között. Szemlér Ferenc, aki mintegy a fiatal írók nevében szólott, támadta a jelszóvá duzzadt transylvánizmust, mire Kós Károly mély meggyőződéssel védelmére kelt régóta hirdetett álláspontjának. Szenczei László hozzászólását olvashattuk ezután a Korunk hasábjain, s az ő írásából, amely jórészt a két írónemzedék különbözőségének a jegyeit vizsgálta, már jobban megvilágosodott, hogy lényegében miről van szó: az idősebb nemzedék irodalmi alkotásaival és írói magatartásával szemben bizonyos kritikai szemlélet ütötte fel a fejét, ami mindig első mozzanata az új irányba fordulásnak.

E vita zajlása közben készült el a mi nemzedékünk szép-íróinak az antológiája, melyben hat költő és nyolc prózaíró mutatatta be java termését.* Érthető türelmetlenség várta, hogy irodalmi haruspexeink körü állva a fiatalok munkáit, megmondják, milyen kilátásokkal kecsegtet az előtörő nemzedék s melyek azok a közös vonások, amelyek a fiatalok szembefordulását indokolják. Mi tagadás, az uralkodó fanyar hangulatban nehezen születtek s részben el sem készültek a folyóiratok és lapok kritikái s a bírálók — mint írták — minden igyekezetük ellenére sem tudtak rálelni a nemzedéki sereglést indokló közös vonásokra. Az nyilvánvaló, hogy bár ezúttal érettebb s kiforrottabb írói egyéniségek sorakoztak fel, mint például az *Új arcvonal* balsikerű vállalkozása idején, mégis pár éven belül ez a friss írói csatarend is szét fog szakadozni az értékek megoszlása szerint, sőt már is szembetűnő a biztosabb tehetségek előrehúzódnása. Ezért attól az esetleg gyorsan elértéktelenedő, hosszadalmas munkától tartózkodni kívánunk, hogy mind a tizenennyük írói arcának a megrajzolására kísérletet tegyünk, még kevésbé óhajtuak jóslásokba bocsátkozni. Ehelyett inkább elindulunk olyan nyomok keresésére, amelyekből megállapítható, hogy felfogásban és magatartásban van-e némi hasonlóság

*Az *Új erdélyi antológiá*-ban mint költők szerepelnek: Dsida Jenő, Flórián Tibor, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, I. Szemlér Ferenc, Varró Dezső, mint prózaírók: Bözödi György, Kolozsvári G. Emil, Kováts József, Nagy István, Szabédi László, Szenczei László, Vásárhelyi Z. Emil, Wass Albert; tanulmányt írt Abafáy Gusztáv. Szerkesztették: Abafáy Gusztáv, Jancsó Elemér, I. Szemlér Ferenc. „Minerva“-kiadás, 1937. (Kóós-Kovács István kihagyására nincs mentségük az antológia szerkesztőinek, Kovács György kimaradásának okait közelebbről nem ismerjük.)

az új írói rend tagjai között; pusztán negatív tünetekben egyeznek-e, vagy fölismerhetők írásaikban közös pozitív jegyek is; esetleg csak az idősebbek felé megnyilvánuló kritikai szemléletben találkoznak?

AZ ELŐTTÜNK JÁRÓ nemzedék költőiről, főként az élen álló Reményikről, Áprilyról és Tompa Lászlóról irodalomtörténetileg kialakult vélemény állítja, hogy irányuk formai tekintetben a Nyugat mozgalmába gyökerezik, de új, időszzerű, Transylvániához kötött mondanivalójuk révén sorsformáló erővel hatottak a transylván magyarság életében. Váteszi jelleget visel a költészetük, olyan hangot és eszméket szólaltattak meg, melyeket a történelmi sorsfordulat mondott tollba nekik. A Transylvánia földjéhez kötő hűséget hirdették s mélyítették a ragaszkodás érzését a transylván tetők, fenyőerdők, havasok szerelmes szeretetének a sugallásával. Ezt a váteszi hangot teljességgel nélkülözzük fiatal költőinknél, még csak a kortárs politikai nemzedék bontakozó eszméi sem eresztettek gyökeret költészetükben. Távol áll tőlünk, hogy ezt olyan hangsúllyal mondjuk, mintha a szemükre akarnók lobbantani, úgyszólván rögtön visszavetve a vádat, az ilyen megkötés irodalomellenességére hivatkoznának. Ellenkezőleg, mi a tünetet észleltük, hogy a magyarázatát is megkeressük. Előre jelezzük, nem felfedezészerű ezt a magyarázatot megtalálni, s bár érzékeny füleknek furcsán hangzik, esztétikai szempontból mégis úgy találjuk: *a transylván magyarság sorsváltozása mint költői ihletforrás elapadt, kiaknázottá vált.* Párhuzamos, mondhatnám, bizonyításul szolgáló jelenségként kapcsolódik ehhez, hogy a fiatalok írásaiból még a tájköltészet, a transylván természetű képek ragyogása is hiányzik, úgy, hogy a Nadler után tájszemléleti alapon dolgozó irodalomtörténetírók a sorskérdések és a táj tükröződése után kutatva itt ugyancsak zavarba jönnek. Ma idősek és fiatalok, ha költők, csak transylván magyarságunk fogyó erejének, pusztulásának siratásában, keserűségünk jeremiái panaszlásában találhatnak egymásra, amire jellemző szép példát tudunk idézni ebből az antológiából is: *A marosszentimrei templomban* című, megrázó hatású költeményt Jékely Zoltántól. De az új nemzedék hivatása távolabbi célok felé int, állapotaink hűsz esztendő s fejlődése új feladatokat rótt ki. Politikai életünk ernyedtsége, a rokasztó tétovázás és lendülethiány bizonyára késleltette fiatal íróinkban a probléma öntudatosulását, de meggyőződésünk szerint kikerülhetetlen, hogy a sorsadta élményanyagból ki ne bontakozzék előttük az új cél és kötelesség, amellyel különben az emlegetett kortárs politikai nemzedék is viaskodik, s ez: *az új, kisebbségi életszemlélet kiérlelése.* A magam hitének igazolására elég Kiss Jenőnek Dsidáról írt megemlékezéséből idéznem: „Kisebbségi sorshelyzetünk különleges kényszerei alatt össze kell roppannia a legfölnyesebb művészi magatartásnak is, mert hogyan maradhat meg minden szűkebb elhatároláson felülálló művésznek akkor, midőn szemed előtt vergődik szülőd: a nemzeti közösség, „midőn anyád sikolt”? !” Válaszként elégtétellel mutatunk rá Dsida Jenő *Tükör előtt* című hosszabb elbeszélő költeményének

posthumus részére, amelyből már kisebbségi életünk újjáalakításának parancsa cseng ki:

*Bolyongani faluról-falura.
Durva darócban gazdag, tiszta szellem.
Egymás szolgája mind és nem ura.
Csecsemő csámcsog minden anyamellen.
Igy készülünk szelíd háborúra,
mindíg magunkért, soha mások ellen,
sőt párolunk és vásznakat szövünk,
s míg kisebbítnek, lassan megnövünk.*

Sorsformáló hivatás vár ebben az értelemben minden fiatal transylván lírikusra, bár hozzá kell tennem, hogy ez az előtérbe állított nemzetpolitikai szerep nem föltétele senki költőmivoltának. Amiközben egyre tisztultabban bontakoznak ki az új transylván magyar típusának jegyei s a közélet változott formái, költőink, akik érzékeny átélői mindennek, nem kétlem, hogy visszhangozni fogják, sőt résztvesznek nemzetrészünk életének e gyökeres átalakításában, betöltve rendeltetésüket, amint betöltötte Áprily és Reményik, vagy egyetemesebb magyar példát említve, Kölcsey és Petőfi.

PRÓZAÍRÓINK olvasásához, írásmódjuk elemzéséhez már bizonyos tehertétellel kezdünk, fiatal íróink ugyanis életlátásukról és írói módszerükről meghatározásokat adtak, egyre többször halljuk tőlük a transylván realizmust emlegetni. Ez a megállapítás, amely — több, mint bizonyos — dialektikus úton született, nem egyformán aranycsengésű a fiatal és idősebb írók meg esztétikusok előtt. A magunk gondolatsorának fölépítése céljából is szerencsésebb, ha egyelőre kiküszöböljük az íróknak önmagukról vallott nézeteit.

Nyirő és Tamási művei két külön világot alkotnak, irodalmi irány tekintetében messze távolodtak egymástól, de a romantikának és expresszionizmusnak bölcséletileg közös nevezője az idealizmus és világfelfogásuktól az emberábrázolásig munkáikban mindenütt felfedezhetjük ezt a bélyeget. Különbözik nemcsak e két prózaírónkról, hanem kissé az általánosítás erőszakosságával élve, a transylván irodalom egész első nemzedékéről elmondhatjuk, hogy idealisztikus vonások jellemzik őket. Hiába közeledünk azonban a fiatalok írásaihoz ezzel a fogalomkörrel, minduntalan más látásmód és írói eljárás jelei tűnnek szembe, persze nem tisztán és könnyen felismerhetően, mert zavar még a hatások szinkeveredése, ingadozásokkal is számolnunk kell, de rábukkanunk lassan az első közös vonásra: *fiatal íróink munkái egészükben valami kiábrándultságot árulnak el.* E vonás megállapítása után már gyorsabb ütemben illeszkednek körbe a többiek: hősről fiatal íróinknál csak idézőjelben lehet beszélni; nem lelkesednek s az olvasóból sem akarnak lelkesedést kiváltani; ki-ki azt a társadalmi réteget, amelyben él és amelyet feldolgoz, hideg tárgyilagossággal szemléli,

úgy is ábrázolja, sőt a polgári-konvenciók ellen már kiméletlenebb hang, a gúny hangja is megszólal, ez a pszichológiai módszerű Kolozsvári Grandpierre Emil és Szenczei László írásaiból valósággal célként ütközik. Ki Szabédi László *Kalliopeja* szintén pszichológiai felépítésű, de szélsőségesebb formában a patológikus elemek egész raját hozza felszínre. Böződi György a falusi népet, Nagy István a külvárosi munkásságot ugyanolyan tartózkodó valóságsszemlélettel állítja elénk, Wass Albert is a dzsenri és mág-nás világát kritikai látással vizsgálja. Egyedül Kováts József kanyarodik ki ebből a rendből, ő figuráit és történeteit sajátos meleg hangulattal burkolta körül.

Az elmondottakból könnyű a realizmus irodalmi jelentkezését kiolvasni, de amint az idősebbeket nem lehet egyszerűen a romantika címszava alá sorozni, úgy a fiatalok írói szándékai is szétágazóbbak, semhogy egy fogalomba gyömöszölhetők volnának. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy az első nemzedék idealisztikus felfogásával szemben a fiatalok irodalmi működése a *tárgyilagosság* jegyében áll, amit, ha úgy tetszik, realizmusnak is nevezhetünk. Ehhez kapcsolódik az az átfogó, részletekre nem tekintő megállapítás, hogy az első írónemzedék nemzetünknek a történelmi megrázkódtatásban szenvedett lelki törésétől elfordulva, — mintegy a biológiai törvények parancsa szerint — a lázas eszménykereséshez menekült, hősokeket állított, a hideg számvetésnek ritkán engedett szót, vagyis csodálatos tökéletességgel válaszolt a sorsfordulatra; de a nemzet nem tudott hasonlóan lázas, önmagát építő cselekvésbe lendülni, átszerveződése késik, erői külső és belső bajokban emésztdőnek. A kezdeti, hirtelen felszökött láz visszazuhant s az új nemzedék társadalmunk lesujtottságára eszmélt, a nemzettest betegségüneteinek kiábrándító sorával került szembe; nyilvánvaló, hogy írói ezt a valóságélményüket fogják könyörtelen módon az irodalmi élmény síkjára emelni, s közben ezáltal lesznek a változás eszközeivé.

Magátólértetődőnek tűnik, hogy közös vonásokra találtunk a nemzedék íróinál, hisz maga az idő, sorsunkban és a kilátástalan jövőben mutatkozó azonosság, a történelem közösen átélt eseményei, hasonló könyv élmények és tapasztalatok számtalan sok mérhetetlen és szét nem választható hatást vésnek a nemzedék lelkébe, s ezeknek a nyoma le nem törölhető.

KÉKI BÉLA